

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

18. Yüzyıl İstanbul'unda Kürk İle İlgili Sözvarlığı Fur-related Vocabulary in 18th Century Istanbul

Nesrin GÜLLÜDAĞ

Doç. Dr., İğdir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

nesrin_kars@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0002-9220-7716

Öz: Bir ulusun kültürel kodlarının/kimliğinin belirlenmesindeki en önemli öge kültürel mirasıdır. Türk milletinin kültürel tarihinde Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan serüveninde oldukça zengin bir giyim-kuşam kültürüne sahip olduğu bilinmektedir. Kürk, henüz dokumacılığın yaygınlaşmadığı dönemlerde insanın giydiği ilk giysidir. Tarihin eski dönemlerinde para yerine değer olarak kürkün kullanıldığı da bilinmektedir. Osmanlı hanedan mensuplarının kürkü tek başına kullanmalarına ilaveten hazırlanan giysilerde kürklerle süslenmiş/zenginleştirilmiştir. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde 17. yüzyılda İstanbul'daki kürkçü esnafından beş yüz dükkan ve bin kişi olarak bahsetmesi de kürk kullanımının yaygınlığını doğrular niteliktedir. Bu çalışmanın temel kaynağı, İstanbul Kadı Sicilleridir. Kadı sicilleri, yani Osmanlı mahkeme defterleri, Osmanlı araştırmaları bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Çalışmada İstanbul Kadı Sicilleri incelenmiş, 18. yüzyıla ait kürk ile ilgili veriler tespit edilmiştir. Çalışmada, İstanbul Kadı Sicilleri'nden aldığımız bu veriler ışığında 18. yüzyıl İstanbul'unda hangi hayvanların (sincap, kuzu, tilki, kedi, su samuru, kakum, sansar, vaşak, karsak vd.) kürklerinin kullanıldığı, nâfe, çılkafa, nimten, zerdeva, gibi kürk çeşitleri, kürklerin muhafaza edildiği kumaş çeşitliliği (çuka, hatayiye, sandal, diba, çintiyen, üstüfe vd.), bu kumaşlardaki renk tercihi tespit edilmiştir. Ayrıca ait olduğu devrin, iktisadî, kültürel ve sosyal özelliklerini yansıtmaya yanında kişilerin giyim kuşamdaki tercihleri, zevkleri ve eğilimleri hakkında fikir sahibi olunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kürk, 18. Yüzyıl, Osmanlı, İstanbul, kürk söz varlığı.

Abstract: The most important element in determining the cultural codes/identity of a nation is its cultural heritage. It is known that the Turkish nation has a very rich clothing culture in its cultural history from Central Asia to Anatolia. Fur was the first clothing worn by humans in the times when weaving had not yet become widespread. It is also known that in ancient times of history, fur was used as value instead of money. In addition to the members of the Ottoman dynasty using fur alone, the clothes they prepared were also decorated/enriched with fur. The fact that Evliya Çelebi mentions the fur tradesmen in Istanbul in the 17th century as five hundred shops and a thousand people in his Travelogue confirms the prevalence of fur use. The main source of this study is Istanbul Kadı Registers. Kadı registers, that is, Ottoman court books, are of great importance for Ottoman research. In the study, Istanbul Kadı Registers were examined and data regarding fur from the 18th century were determined. In the light of the data we received from the Istanbul Kadı Registers, the study examines which animals' furs (squirrel, lamb, fox, cat, otter, kakum, marten, lynx, karsak, etc.) were used in 18th century Istanbul, nafe, çılkafa, nimten, Types of fur such as zerdeva, the variety of fabrics in which the furs are preserved (çuka, hatayiye, sandal, diba, çintiyen, üstüfe etc.) and the color preference in these fabrics have been determined. In addition, it will reflect the economic, cultural and social characteristics of the period to which it belongs, as well as gaining an idea about people's clothing preferences, tastes and tendencies.

Keywords: Fur, 18th Century, Ottoman, Istanbul, fur vocabulary.

GİRİŞ

İhtiva ettiği 10.000 ciltlik zengin malzemeyle yakınçağ İslam dünyasının en büyük hukuk vesikalarından olan İstanbul Kadı Sicilleri, 15. yüzyıldan itibaren İstanbul'daki 26 ayrı mahkemenin hukuki belgeleridir. Kadı sicilini, "kadılar tarafından görülen davalar ile kadıların idari ve hukuki faaliyetleri sonucu ortaya çıkan her türden belgenin kaydedildiği defter" şeklinde tanımlarken, bu defterler "kadı sicili", "kadı dîvânı", "sicillât-ı şer'iyye" ve yaygın kullanımı ile "şer'iyeye sicili" adıyla bilinir (Aydın-Tak, 2015: 452) (<https://istanbultarihi.ist/66-istanbul-kadi-sicilleri>).

Kadı sicillerinde sadece mahkemeye intikal etmiş kayıtlar değil, noter kayıtlarına benzer işlemler, vakıf senetleri, bağış, ödünç, belediyecilik, ürünlerin fiyatları, ticari belgeler, miras, vasiyet, evlenme-boşanma, vakıf ve kamu binalarının imar ve tamiri, merkezden gelen hüküm ve fermanların suretleri (<http://www.kadısicilleri.org/>), servet ve mal dağılımı, alım-satım, alacak-borç, kredi, vekalet, kefalet, tedavüldeki paralar, iflas davaları ile alakalı belgeleri ihtiva etmektedir (<https://istanbultarihi.ist/66-istanbul-kadi-sicilleri>). Kaleme alındıkları dönemin sosyal ve ekonomik hayatını belgeleyen İstanbul kadı sicilleri, İstanbul tarihi araştırmaları için eşsiz bir vesika niteliğindedir.

Günümüzün, iktisat, sosyal ve hukuk tarihçileri için zengin birer kaynak olan kadı sicilleri, Osmanlının başarılı muhasebe kayıt yönteminin, aile muhasebesine kadar yaygınlaşmış olmasını sağlar (Ertaş-Şişman 2019:201). Osmanlı Devleti'nde Şer'iyeye Sicilleri'nde yer alan diğer önemli bir belge koleksiyonunu da tereke kayıtları oluşturmaktadır (Gündüz, 2019: 583).

Tereke, Arapça kökenli bir sözcük olup, miras anlamına gelir (<https://sozluk.gov.tr/>). Tereke defterleri ve mirasla ilgili belgeler kadı sicillerinde dağınık veya toplu halde bulunabilmektedir. Buldukları yerde idareci, hâkim, noter, olarak görev yapan Osmanlı kadılarının sorumluluk alanları hayli geniştir. İncelik, tereke defterleri "iktisadî, içtimaî tarihimiz bakımından birinci derecede mühim kaynaklar" olarak tanımladığı tereke defterlerini (Bozkurt, 2013: 197-199), Faroqi, ise "ölünün yetişkinlik döneminin bilânçosu, vefat edene ait olan malların şeriat kurallarına göre taksimini gösteren defterler" (Faroqi, 2004:199) olarak nitelendirir.

İstanbul Kadı Sicilleri'nde, 18. yüzyılda kürk erkeklerle ilgili 223, kadınlar ile ilgili olarak 176 hükümde yer almaktadır. Bu hükümlerde gayri müslimler de ayrıca belirtilmiş olup bunlarla ilgili toplam 47 hükümden, 40'ı erkek, 7'si ise kadınlara aittir. İstanbul kadı sicillerinden tespit ettiğimiz kürk ile ilgili konu çeşitliliği şöyledir:

1. Alacak- verecek davaları: Kürk bedelinin ödenmesi, borç karşılığı rehin verilmesi (80)
2. Boşanma: Mehir bedeli, kocasına mehrini hibe etmesi/istemesi/kocasından mehrini istemesi (34)
3. Hibe: Kadının kocasına, kızına, annesine, hizmetçisine ya da azad ettiği cariyesine kürk hibe etmesi (12)
4. Çalıntı, gasp, hırsızlık: Kürkün çalınması, gasp edilmesi, eşkıyanın elinden kurtarılması, iade edilmesi (4)
5. Kürk satışı: Kadının kocasına, kayınvalidesine, kızına veya kız kardeşine kürk satışı yapması (43)
6. Tereke: Tereke taksimi, tereke anlaşmazlıkları, terekenin gizlenmesi, terekenin vârisiz olması, varisler arası anlaşmazlık (137)
7. Vasiyet (2)
8. Emanet (4)
9. Miras bırakma (10)

KÜRK

Kürk ve dericiliğin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar avlamış oldukları hayvanların etinden, sütünden yararlanarak beslenme kaynağı oluştururken, hem de doğanın olumsuz iklim

koşullarına karşı kendilerini soğuktan koruyabilmek adına hayvanların post ve kürkünden istifade etmiştir. Toplumların kullandıkları giyim eşyalarında ait olduğu toplumun özünde barındırdığı gelenek, görenek, örf, adetleri, dini temayüller, inanç, duygu, düşünce, yaşam tarzı gibi normlar, birer kültür taşıyıcısı olarak toplumun kültürel yapısını yansıtır. Ortaya çıkış önceliği, soğuktan korunmak/örtünmek temel ihtiyacı olan giyim kuşam, meslek, ekonomik seviye, cinsiyet, aidiyet ve toplumsal statüyü yansıtan/çağrıştıran bir gösterge olarak simgesel/görsel bir anlatım gücüne de sahiptir.

Kültürün önemli bir taşıyıcısı olan giyim-kuşam, Osmanlı kültüründe önemli bir yere sahiptir. Çünkü, sarayda giyilen giysilerin ihtişamı Osmanlı devletinin gücünün, kudretinin, azametinin, zenginliğinin sembolüdür. Aslında, bu yönüyle Osmanlı'da kürk kullanımı hem işlevsel hem de sembolik bir değere sahiptir. İmparatorlukta kürk yaygın olarak kullanılmış, bununla ilintili olarak kürk ticareti de oldukça gelişmiştir.

Bozkır hayatında, göçebe kültüründe at üzerinde giden ve hayvancılıkla uğraşan Türkler hem dayanıklı olması hem de soğuktan koruyan bir giysi malzemesi olarak kürk ve kürklü başlıklar kullandığı bilinmektedir (Ögel 1991:2). Osmanlı sarayında kürkler yalnızca padişahlar tarafından değil, aynı zamanda hanım sultanlar, çocuklar ve saray çalışanları tarafından da giyilirdi. Örneğin, Sultan 2. Bayezid'in kadınlarına her yıl 15 bin akçe, dokuz parça Avrupa kumaşı ve iki samur kürk verdiği kaynaklarda belirtilir. Türkler, samur, sincap, rakun, vaşak ve tilki gibi hayvanların kürklerini giyerken, hakan çadırları dahi kürkle kaplanırdı. (Ayhan, 2007: 192-199).

Dankoff (2010), Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ne dayanarak Osmanlı toplumunda kürkün kullanım alanını dokuz farklı kategoride değerlendirmiştir. Bunlar: hizmet belirtisi, otorite belirtisi, patronaj veya dostluk belirtisi, askeri statü belirtisi, sosyal statü belirtisi, refah belirtisi, tedarik malzemesi, ticari meta ve soğuk havayla özdeşleşen kıyafetlerdir. Ayrıca, Evliya Çelebi, kürkün bu kadar çok kullanım alanı olması nedeniyle onu bir lüks olarak değil, bir ihtiyaç olarak değerlendirir (Bayraktar Tellen, 2018: 119).

Kürk talebi, sadece sarayla sınırlı değildir. 19. yüzyılda İstanbul'da yaşayan hekim Aleksandros Paspatis'e göre, "*sultanın resmi serpuşundan, Bulgar çobanın kaba postuna kadar herkesin kıyafetinde mevcut*" olan kürk, her dinden ve her gelir grubundan halk tabakası tarafından kullanılan bir malzeme idi. (Bayraktar Tellen, 2018:120). Bu yönüyle kürk Osmanlı toplumunda geniş bir kullanım alanı bulmuş ve toplumun her katmanına mensup kişilerce de kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk zamanlarda kürk ihtiyaçken, zamanla lüks haline gelmiştir (Koçu 1969: 164). Ve böylelikle, tarihsel boyutta herkesin ilgisini çekmiş olan kürk, giyinme maksadını aşmış, bir zaman sonra süs ve aksesuar olarak toplumda itibar ve statü göstergesine dönüşmüştür (Şimşek 2013: 58).

Filadelfiya arkeoloji müzesinde bulunan Sümerlere ait tablet üzerindeki aslan ve kaplan ve postları satan bir kürkçü reklamında, Bilge Kağan yazıtlarında, hediye veya vergi şeklinde geçen sincap kürkünden, yine Miladi 551 Jordanes'in çalışmasında Uygurların kürk ticareti ile uğraştıklarından bahsetmesi, kürkün tarihsel süreçte kullanımının çok eskilere dayandığının göstergesidir. Çok eski devirlerde para yerine değer olarak kürk kullanırlardı (Ayhan, 2007: 192).

Eskiden Türklerin ticaret yaptıkları diğer yollardan biri "Kürk Yolu" adı ile anılmaktadır. Bu yol, İpek Yolu'na paralel olarak Hazar ve Bulgar ülkelerinden başlayarak Çin'e ve Amur Nehri'ne giden yol olup, alım satım yapılan mallar arasında kunduz, sincap, tilki, sansar, samur, kakam, vaşak vb. hayvan kürkleri ve bunlardan üretilen giyim eşyaları ve ayakkabı gibi eşyalar yer alır (Mandaloğlu, 2013: 137).

Kürkçüler, 19. yüzyıla kadar ekonomik olarak Osmanlı toplumunun en güçlü esnaf gruplarından biri olmuştur. Uzunçarşılı'nın verdiği bilgiye göre, postindüz sarayın "Cemaat'i Hayyatın-i Hassa" adı verilen terziler arasındaki kürkçüler hakkında kullanılan bir tabirdir. Hayyatın-i Hassa, 1478 senesinde terzi, kisedüz, postidüz ve hallaç olmak üzere sayıları yirmi üçtür (Pakalın, 1993: 780).

Evliya Çelebi 17. yüzyılda İstanbul'daki kürkçü esnafından, beş yüz dükkan ve bin nefer olarak bahsederken (Ayhan, 2007: 194) İstanbul'da en çok rağbet gören kürk, post ve deri ticareti Ermeni tüccarların elindeydi. 1754/ 1755'li yıllarda Karadeniz yoluyla İstanbul'a kürk getiren 28 tüccarın, 3'ü Yahudi, 3'ü Müslüman kalanlarsa Rum ve Ermeni idi. Rus elçisi Obreskov, Ermeni tâcirlerin Kafkasya içlerinde parayla veya gümüş çubuklar karşılığında kürk ve post satın aldığını (Bilge, 2015: 80).

Kürkün kıymetli/pahalı bir malzeme olması sebebiyle kürk ticareti ile uğraşanların ekonomik açıdan toplumun en üst katman seviyelerinde bulunmasına rağmen bazı sıkıntılar yaşadıklarına da tarih tanıklık etmiştir.

Kürklerin yüksek maddi değeri yüzünden borca giren bir kürkçü başının hayatının trajik şekilde sona erdiğini Naima'nın aktarımından öğreniyoruz. Olay şöyledir: 1647'de Sultan İbrahim tarafından, Vezir-i azam Salih Paşa boğdurulunca, Kürkçübaşı Yanaki, Salih Paşa'nın hediye olarak dağıttığı kürklerin parasını geri alamamış, elli bin kuruştan fazla borcu olduğu için buhrana kapılmış ve bir müddet sonra da kendini denize atarak intihar etmiştir (Bayraktar Tellen, 2018: 118).

Temel olarak ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan giyim-kuşam zarafet, beğeni, zevkler ölçüsünde gelişerek, ekonomik, siyasî ve meslekî statünün de bir göstergesi olmuştur.

Osmanlıda sarayda giyilen giysilerinin ihtişamı Osmanlı devletinin zevkinin kudretinin, gücünün azametinin sembolünü yansıtır nitelikte toplumsal yaşamının önemli bir göstergesi olmuştur. Kullanılan giysiler gerek kumaşıyla gerek rengiyle bir anlam ifade etmekte ve giyenin ait olduğu toplumsal katmanı/aidiyeti yansıtmaktaydı.

Fatih Sultan Mehmet'ten sonra Osmanlı devletinde kürk yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanırken, esnaf, köylü ve asker, koyun, kuzu, sincap ve kedi, kürkü bir kısmı ise tilki ve tavşan kürkü giyerdi. Bunlar orta düzey seviyesinde ahalinin giydiği kürklerdi. Varlıklı kimseler ve ileri gelen devlet memurlarının merasimlerde giydiği kürkler arasında sincap, zerdeva, samur, beyaz tilki kürkü vardır (Ayhan, 2007: 194). Kürk giyme geleneği, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli sosyal sınıflarının giyim tarzları ve statülerini yansıtan önemli bir unsurdur.

Kürk, Osmanlılarda "Hilâl-i fahire-i Saltanat-ı Seniyyeden" idi. Devlet erkânı sadrazamlar, vezirler, hep resmî elbise olarak kürk giyerlerdi. Kürk kabının cinsi ve üstünün renk ve şekline göre rütbe ve imtiyaz ifade ederdi (Pakalın, 1993: 343).

Sarayda şehzadeler sünnet edildiğinde, sadrazamlar da kırmızı kaplı samur kürk giyinirdi (Ayhan, 2007: 200). Kürk, bu dönem kadınları arasında ister şehirli/zengin ister köylü/fakir olsun sahip olunan, ayrıca Osmanlı toplumunda da kadın için muhteşem bir harem üstlüğü olarak tanımlanmaktadır (Aksu Kılıç, 2018: 790).

17. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı illerinde seyahat eden Thevenot, Türklerin kürke karşı büyük bir teveccüh gösterdiklerini, gelir düzeyi orta seviyedeki insanların bile bir kürk sahibi olabilmek için oldukça yüksek miktarlarda paralar harcayabileceğini belirtmektedir (Ertürk, 2013: 90). Özellikle bu yüzyılda Osmanlı devletinde samur kürklere düşkünlük had safhaya ulaşmış (Tuğluk 2018: 607) bu dönemde vali, sancak beyi, şeyhülislam, kazasker ve kadınların her biri samur vergisi denilen bir vergiye bağlanmış ve bu vergiyi ödemeyenlerin bazıları ise görevlerinden azledilmişlerdir (Kazancıoğlu 2019: 58).

Orta Asya'dan beri geleneksel giyim tarzı olan kaftanla çeşitli kombinler oluşturulan kürk, Selçuklu ve Osmanlı döneminde de bir statü göstergesi olarak devlet kademelerine atamalarda ve ödüllendirmelerde hilat ile beraber sunulmuş göreve atanan kişinin, yaptığı işin ehemmiyetine göre hem kürkün kaplanmış olduğu kumaş hem de kullanılan kürk cinsi değişiklik göstermiştir (Çelik 2019: 244). Mevlâna, bir hikâyesinde Hz. Peygamber'in "Onlara giydiklerinizden giydirin." hadis-i şerifinden iktibasla, bir padişahın maiyetine de kürk ve atlas giydirdiğini anlatmış ve kürkün asıl olarak üst bir statüyü temsil ettiğini ortaya koymuştur (Çelik, 2019: 246).

Osmanlı tarihçisi Gelibolulu Mustafa Ali, giyim-kuşamı toplumdaki sınıflar arasındaki dengenin korunmasında önemli bir araç olarak görmekte, kıyafet, kaftan, at koşumları, silah ve hançeri bir sınıf işareti olarak belli özelliklere sahip olmalıydı. Buna istinaden sarayda kullanılan kumaşların hem renk hem şekil olarak, halk tarafından taklit edilmesi yasaklandığı gibi, her dini cemaatin giysisi de farklıydı (Şimşek, 2013: 52).

Kürkün kalitesi de kişinin toplumdaki mevkisinin bir göstergesi niteliğindedir. Bunlardan vaşak ve kakum kürklerini devlet ricali, vezirler ve ulema giyerdi. Ancak, bu kürkler halka yasaklanmasına rağmen esnafın ve halkın bu kıymetli kürkleri giydiği bilinmektedir (İpşirli Argıt, 2015: 241). Bu

yasaklamalara batıda da rastlanmaktadır. Örneğin, 13. yüzyıl ve sonrasında (Fogg, 2014) asil ve soylu tabaka, asaletlerini ortaya koyacak tarzda amblemler taşıyan, zengin mücevherlerle donatılmış giyim-kuşam tercih ederek kendilerini halktan ayırdetmişler, 1574 yılında, 1. Elizabeth döneminde düşeş, kontes ve markizler dışındaki halkın samur kürkü ve bazı malzemeleri kıyafetlerinde kullanmalarını yasaklamışlardır (Kılıç vd. 2018: 1275-1283).

Devlet tarafından taltif edilecek kimseye hizmetine ve mevkisine göre uygun bir kürk giydirilmiştir. Padişahın vekili sadrazamlar da devlet adına kürk giydirmeye hakkına sahiptir. Babıâli'de layık olanlara giydirilecek türlü kıymette kürklerin muhafaza edildiği bir "Kürk Odası" vardır. Padişah huzuruna kabul edilen yabancı devlet elçileri ile mahiyetlerinde bulunanlara mevkilerine göre çeşitli kürkler giydirilirdi. Kürk, Osmanlı döneminde hem toplum hayatı hem de devlet geleneğinde önem ve itibarını korurken bu itibar, 2. Mahmut'un yaptığı (1828) kıyafet inkişabına dek sürmüştür (Aksu Kılıç, 2018: 790).

Padişahlar, şenliklerde, kutlamalarda, saray törenlerinde saraylılara değerli kumaşlardan yapılan kaftanlar armağan ederdi. 4. Mehmet, şehzadelerinin sünnetinde kutlamaya gelen ve armağan sunan vezirlere seraser kaplı samur kürkler hediye etmiştir (Nutku, 1995: 72). Padişah birini şereflendirmek veya bir komutanı ödüllendirmek istediğinde, ona pahalı kürklerle kaplı, bir kaftan armağan etmektedir (Görünür, 2006:65). Hatta kürke olan ilgi o denli artmıştır ki devlet kürk kullanımını kontrol altına almaya çalışmıştır (Oğuz 2018:120). Gülser Oğuz İstanbul Kısmet-i Askeriye Sicil defterine dayalı, Osmanlı Devleti'nde tüketim kültürünün varlığı ve tüketim kalıpları üzerine yaptığı kapsamlı çalışmasında 18. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da en çok kullanılan kürk çeşidinin sincab ve nâfe olduğunu vurgulamıştır.

Padişahlar tarafından elçilik erkânına ve ecnebi elçilere, derecelerine göre kürkler verilir. Teşrifat-ı Kadime Risalesinde, Osmanlı padişahları tarafından yabancı devlet memurlarına ve sefirlere kürk ihsan olunduğu da bildirilmektedir. (1796) Rusya'nın orta elçisine "sarı çuhaya kaplı erkân sırf samur" ve sefaret tercümanı ile ser kâtibine "şaliye duhte kubur kakum", (1793) Nemçe devletinin orta elçisine "sarı çuhaya kaplı erkân sırf samur", (1801) İspanya sefirine yine "sarı çuha kaplı erkân samur" verilmiş ve diğer devletler sefirleriyle memurlarına da kürk hediye edilmiştir (Pakalın, 1993: 344).

18. yüzyıl zenginliğin dışavurumunun oldukça yaygın yaşandığı bir dönem olmuş ve bu konudaki rahatsızlıklar bazı fermanlara dahi yansımıştır (Oğuz, 2018: 117-118). Osmanlı kültürüne yavaş yavaş batı kültürünün etkilerinin girişi ile giyim kuşamda geleneksel normlardan uzaklaşmış, yerli terzilerin yerini ise batılı modacıların/moda evlerinin almasıyla, Galata'da birbiri ardınca hazır giyimin satıldığı büyük mağazalar art arda açılarak, değişen yaşam tarzının göstergesi olmuştur. 18. yüzyılın sonundan itibaren saraylı kadınlar dışarıdaki terzilere kalfalar vasıtası ile sipariş vermiş, bu siparişler terzi defterlerindeki tutulan kayıtlardan da anlaşılmaktadır (Ocakoglu, 2018: 1542).

Osmanlı Devleti'nin 18. ve 19. yüzyılı da batıyla artan ilişkileri neticesinde batının giyim tarzı daha çok tercih edilir hale geldiğinde ise kürk/kürkçülük de eski kullanım ve popülerliğini yitirmiştir.

18. YÜZYIL KADI SİCİLLERİNDE KÜRK

Meslek/Cinsiyet Grupları

Statü, uğraşı ve cinsiyet bildiren sözcüklerden zenne, nisâ, çoban ve erkân kürkü sınırlı sayıda örnekte görülür.

Erkân kürkü, sarayın ileri gelenleri ile yüksek devlet memurlarının giydikleri kollu kürke verilen addır. Bu kürkü erkân-ı devlet denilen yüksek kademeli memurlar giydikleri için bu adı almıştır (Pakalın 1993:544).

güvez çukaya kaplı samur erkân kürkü (eyp 175/250), def'a sarı çuka kaplı erkân samur kürk (eyp 175/250), samur erkân kürk (eyp 175/304), köhne zenne kürkü (ksm 59/290), zenne nîmten kürk (ksm 59/290), zenne kürk (rsm 161/213), göcen nisâ kürk (usk 531/1562), çoban kürkü (eyp 175/206).

Hayvan Çeşitliliği

Kadı sicillerinde tespit ettiğimiz derisinden kürk yapılan hayvan çeşitliliği şöyledir. sincap, kâkum¹, cılkava², göcen³, karsak⁴, kebe⁵, sansar⁶, porsuk, samur⁷, vaşak⁸, zerdava⁹, teyin¹⁰, kedi, kuzu, keçi, su samuru¹¹, tilki, tavşan, kurttur. Kullanım sıklığı bakımından, sincap (185), kâkum (80), samur (48), cılkava (40), karsak (37), kedi (33), kuzu (28), su samuru (15), zerdava (14), göcen (14), tilki (10), tavşan (9), sansar (7), vaşak (4), en az kullanılanlar ise, keçi, kebe, porsuk, kurt ve flemenk tavşanıdır. Bir de hangi hayvanın kürkü olduğu belirtilmeden bazen sadece “kürk” olarak geçen kayıtların varlığı da tespit edilmiştir. Bunların sayısı 275’dir. Ancak, bunlarla ilgili açıklama olarak modeli, (nîmten, beden, biniş) boyutu, kimin kullandığı (çoban, zenne) ya da hangi cins kumaşa sarıldığı belirtilmiştir.

yeşil çuka kaplı nâfe kürk (eyp 138/50), nîmten kürk (rsm 161/530), çoban kürkü (eyp 175/206), beden kürkü (rsm 161/6), köhne sandala kaplı kürk (rsm 161/376), biniş kürk (ksm 59/166), köhne zenne kürkü (ksm 59/290), kırmızı çuka kaplı nâfe kürk (rsm 272/177), bogasi kablı cılkava kürk (eyp 175/132), yeşil çuka kaplı cılkava kürk (eyp 175/250), mâî cilkafa kürk (ksm 59/141), göcen nisâ kürk (usk 531/1562), çuka cübbe göcen kürk (eyp 175/231), kapsız göcen kürk (eyp 175/328), dîbâ kaplı kâkum kürk (bab 150/131), çukaya kaplı kâkum kürk (bab 150/131), hatâyîye kablı kakum kürk (bab 151/301), mor çuka kaplı karsak kürk (eyp 175/25), kırmızı nîmten keremsûd kaplı karsak kürk (eyp 175/250), keremsûda kaplı karsak kürk (dpm 1/321), boylu kürk kebe (eyp 163/35) keremsûda kaplı keçi kürkü (dpm 1/495), keremsûda kaplı kedi kürk (dpm 1/347), bogasi kaplı kedi kürkü (eyp 138/50), köhne kedi nîmten kürk (ksm 59/53), kurt kürkü (ksm 59/408) köhne kuzu kürkü (eyp 138/101), siyah kuzu kürk (eyp 138/114), kuzu beden kürk (bab 172/441), porsuk kürk (eyp 138/54), samur kontuş kürk (bab 151/151), bir kırmızı çukaya kaplı köhne samur kürk (bab 172/159), mâî çuka samur kontuş kürk (eyp 138/54), çuka kaplı bir sansar kafası kürk (eyp 182/103), Sansar bogasi kaplı kürk (ksm 59/381), canfese kaplı sansar paçası kürk (usk 403/45, sandala kaplı bir sincap kürk (bab 92/557), hatâyî kaplı sincap kürk (bab 150/90), köhne sincap kürk (bab 150-156), dîbâ kablı su samuru beden kürkü (bab 151/150), bogâsiye kaplı su samuru kürk (bab 151/219), keremsûd kaplı su samuru kürk (dpm 1/257), mâî sandal kablı tavşan kürk (eyp 138/207), köhne tavşan kürk (eyp 138/209), flemenk tavşanı kürk (glt 259/341), sarı çukaya kaplı bir tilki paçası kürk (bab 197/261), mavi çukaya kaplı bir tilki nâfesi kürk (bab 92/102), mor çuka kontuş tilki kürk (eyp 175/250), kapsız vaşak kürk (bab 151/150), nîmten vaşak kürk (ksm 59/402), cedîd vaşak parçası kürk (rsm 161/28), yeşil çukaya kaplı zerdevâ kürk (eyp 138/190), keremsûda kaplı zerdeva kürkü (dpm 1/320), hatâyî kaplı zerdeva kürk (glt 259/20), köhne çukaya kaplı teyin kürk (bab 150/404), turuncu çuka kaplı teyin kürk (ksm 59/12)

Hayvanın Hangi Bölümünden Yapıldığı

Tespit edilen bazı örneklerde hangi hayvan cinsi olduğu belirtilmeden ya da belirtilerek hayvanın hangi bölümünden yapıldığını bildiren nâfe, boğaz, parça, kafa, sırt, paça, tırnak, üst gibi açıklayıcı sözcükler kullanılmıştır. Bunlardan en çok kullanılan nâfedir (112).

¹ kakum: (Far.) Avrupa ve Asya’nın kuzey bölgelerinde yaşayan, sansar ve gelinciğe benzeyen, uzunluğu 30 santim kuyruğu 10 santim olan kendi beyaz tüylü, kuyruğu siyah, kürkü çok makbul etcil memeli hayvan (Kub)

² cılkava: kurdun veya tilkinin ense postundan yapılan kürk (TDK)

³ göcen: sansar cinsinden, kediye benzer hayvan (Kub.)

⁴ karsak: soluk kahverengi, karnı beyaz tüylü, kısa kulaklı, postundan kürk yapılan bir tür memeli

⁵ kebe: kısa kepenek (TDK)

⁶ sansar: ağaç kovuklarında barınan, kürkü makbul, yırtıcı, küçük etçil hayvanların ortak adı (TDK)

⁷ samur: (Ar.) Kuzey Avrupa’da yaşayan, yumuşak ve ince tüyleri olan, postu için avlanan küçük hayvan (TDK)

⁸ vaşak (Far.) kulakları sivri, dişleri ve tırnakları keskin, çevik, kürkünden yararlanılan yırtıcı bir hayvan (TDK)

⁹ zerdeva: Rusya ve İskandinavya’nın buzlu bölgelerinde yaşayan, bir sansar cinsi (Kub.)

¹⁰ teyin: sincap (TDK)

¹¹ su samuru: tüyleri koyu kahverengi olan, iyi yüzen, kürkü beğenilen, küçük bir hayvan türü (TDK)

nâfe¹²

köhne nimten nâfe kürk (eyp 175/247), neftî çukaya kaplı nâfe kürk (bab 92/554), yeşil çukaya kaplı nâfe kürk (bab 150/347), keremsûda kaplı nâfe kürk (dpm 1/321), müsta'mel nâfe biniş kürk (dpm 1/573), yeşil çuka nâfe nimten kürk (eyp 138/43), kırmızı çuka nâfe kürk (eyp 138/54).

Moskov, Karsak, Tilki Sincap Azak nafesi olarak çeşitliliği de vardır. Bunlardan 7 adet tespit edilmiş olup, 3'ü tilkidir.

kırmızı çukaya kaplı bir moskov nâfesi (bab 92/237), karsak nâfesi kürk (bab 197/520), mavi çukaya kaplı bir tilki nâfesi kürk (bab 92/102), yirmi dört tulum tilki nâfesi kürk (bab 197/520), dört tahta sincap nâfesi kürk (bab 92/408), dört tahta azak nâfesi kürk (bab 92/408)

boğaz¹³

bir yeşil çukaya kaplı boğaz kürk (ksm 59/62)

parça

fistikî çukaya kaplı samur parçası kontuş kürk (eyp 175/250), fistikî şalıye kaplı kubûryenli samur parçası kürk (eyp 175/250), fistikî çukaya kaplı samur parçası kontuş kürk (eyp 175/250) bir samur parçası kürk (rsm 161/470)

kafa

su samuru kafası kürk (ksm 59/90), biniş karsak kafası kürk (eyp 163/35), köhne sansar kafası kürk (eyp 175/6), çuka kaplı bir sansar kafası kürk (eyp 182/103)

sırt

yeşil çuka sırt samur kürk (ksm 59/95), sırt samur kürk (krt 1/433), (rsm 272/175)

paça

mâî çuka samur paçası kürk (ksm 59/110), canfese kaplı sansar paçası kürk (usk 403/45), karsak paçası kontuş kürk (rsm 272/53), köhne tilki paçası kürk (eyp 175/42), köhne zerdava paçası kürk (eyp 175/25).

tırnak

tırnak tilki kürk (rsm 272/334)

üst

köhne üst samur kürk (ksm 59/95), dîbâ kaplı üst samur kürk (ksm 59/217)

Kürkün Modeli

Kürklerin modeli ile ilgili kullanılan sözcükler ise şunlardır: kontuş, biniş, nimten, cübbe beden, ferace, tahta, tulum yenli, şeritli. Kullanım sıklığı açısından ise biniş (39), cübbe (34), nimten (28), kontuş (20), beden (16), yenli (11), tahta (9), ferace (4).

def'a şâlî kablı şeritli samur kürk (eyp 175/123), yeşil çuka nâfe kontuş kürk (eyp 138/54), mâ'î çuka samur kontuş kürk (eyp 138/54), nâfe kontuş yeşil çuka kürk (eyp 175/161), köhne sincap biniş kürk (ksm 59/354), müsta'mel biniş, sincap kürk (usk 396/109), keremsûda kaplı biniş kâkum kürk (eyp 175/250), çuka cübbe su samuru kürk (ksm 59/117), al çuka cübbe karsak kürk (ksm 59/117), sarı çuka kaplı küçen cübbe kürk (bab 172/430), dîbâ kablı su samuru beden kürkü (bab 151/150), su samuru beden kürkü (eyp 138/34), kırmızı çukaya kaplı beden kürkü (bab 92/372), şalı kubûr yenli sincap kürk (eyp 175/250), fistikî şalıye kaplı kubur yenli samur parçası kürk (eyp 175/250), yenli nâfe kürk (dpm 1/712), fistikî çuka ferâce paça samur kürk (ksm 59/117), yeşil çuka ferâce samur kürk (ksm

¹² nâfe: (Far.) Derisinden kürk yapılan hayvan postlarının karınlarının altına gelen tarafı ve bu kısmından yapılmış kürk anlamına gelir (Kub.).

¹³ boğaz: Boyunun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, ümük, kursak anlamına gelir (TDK)

59/217), ferâceye kaplı sincab kürk (eyp 163/35), kırmızı çuka nîmten sincab kürk (ksm 59/90), hatâî kâkum nîmten kürk (ksm 59/168, yeşil çuka nâfe nîmten kürk (eyp 138/43), def'a şâlî kablı şeritli samur kürk (eyp 175/123), iki tahta samur kürk (bab 172/405), dört tahta sincab nâfesi kürk (bab 92/408), beş tahta kakum kürk (bab 172/405), bir tulum siyah kedi kürk (bab 197/520), iki tulum sincab kürk (bab 197/582), dört tulum sincab kürk (rsm 272/521), sekiz tulum şatrancî kürk (bab 197/520), on sekiz tulum sincab kürk (bab 197/520).

Kürkün Eski-Yeni Olması

Kürklerin kullanım durumları üç şekilde belirtilmiştir. Eski olanlar köhne, yeni olanlar cedîd ve kullanılmış durumda olanlar ise müstamel sözcükleri ile ifade edilmiştir.

Eski- yeni, müsta'mel, (11), hırdavat, kıymetli olarak belirtilen kürkler arasında cedîd ibaresine 5 yerde rastlanırken, kıymetli 3, hırdavat 1, 249'unda ise eski ibaresine yer verilmiş, diğerlerinde ise belirtilmemiştir.

meneviş şâlîye kaplı bol yenli cedîd sincab kürk (ist 25/350), tamgahâneye kaplı bir cedîd sincab kürk (ist 33/17), cedîd vaşak parçası kürk (rsm 161/28), köhne göcen kürk (eyp 163/223), köhne kedi kürkü (eyp 163/223), köhne kırmızı çuka nîmten kürk (eyp 175/246), kıymetli kakım kürk (eyp 182/749), kıymetli sincab kürk (rsm 272/209), kıymetli iki nâfe yakası kürk (usk 531/146), hırdavât kürk (ksm 59/103), müsta'mel biniş sincab kürk (usk 396/109), müsta'mel sincab kürk (rsm 272/246), müsta'mel hatâyî kaplı sincap kürk (gl 259/20)

Kısıtlı sayıda örnekte ise, yalancı (13), taklîdi (1), kizbî (1) olarak verilmiştir.

kakum taklîdi kürk (bab 151/58), kakum kizbî kürk (eyp 138/114), cübbe yalancı kakum kürk (eyp 163/132), yalancı kakum kürk (eyp 163/6), hâre yalancı kakum kürk (eyp 163/8).

Kürk Kapları

Halk arasında kürk giyimi yaygın olup bir evlilik geleneği olarak kız evinden damat tarafına, içinde kürk de bulunan bir kıyafet bohçası göndermek adetti. Yaz- kış her mevsimde serin/soğuk havalarda giyilen kürklerin muhafaza edilmesi için piyasada özel kürk bohçaları satılırdı (Karaca 2002: 568).

Kürklerin sarılıp muhafaza edildiği kaplar çeşitlilik gösterirken, kapsız hali de sınırlı sayıda örnekte mevcuttur. Bu kaplar kumaş/bez olup çeşitlilik gösterir. Bunlar, kullanım sıklığına göre, çuha¹⁴, bogasi¹⁵, keremsud, diba¹⁶, hatâyî¹⁷, telli hatâyî, şal¹⁸, sandal¹⁹, sof²⁰, canfes²¹, gezi²², sevâyi²³, tamgahâne, sırma²⁴, şâlî kubur²⁵, üstufe²⁶, hilali²⁷, hâre²⁸, zerbâb²⁹ ve ferâcedir³⁰. Bu kumaş çeşitlerinden

¹⁴ çuha: (Far.) Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş (TDK)

¹⁵ bogasi: (İsp.) Astarlık ince bez (TDK)

¹⁶ diba: (Far.) Altın ve gümüş işlemeli bir tür ipek kumaş (TDK)

¹⁷ hatâyî: Osmanlı döneminde kullanılan bir ipekli kumaş çeşidi (Kub.)

¹⁸ şal (Far.) Hindistan'da dokunan, özel motifleri olan değerli bir yün kumaş (TDK)

¹⁹ sandal: Bir yolu pamuk, bir yolu ipektan dokunan, dallı ve benekli bir kumaş türü (TDK)

²⁰ sof: Ham ipektan yapılmış astarlık kumaş (TDK)

²¹ canfes: (Far.) Üzerinde desen olmayan, ince dokunmuş, parlak, tok, ipekli kumaş (TDK)

²²gezi: (Far.) Pamuk ve ipekle karışık dokunmuş hareli kumaş (TDK). Bir arşın eninde dokunduğu için gezi adı verilen bu kumaş, her renkten yapılırdı, ama özellikle açık renkli olanları makbuldür (MBTS)

²³ sevâyi: (Ar.) Erkek ve kadın elbisesi ve şalvar yapılan bir çeşit ipekli kumaş (Kub.)

²⁴ sırma : Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel (TDK)

²⁵ kubur: Boru biçiminde kap (TDK)

²⁶ üstufe: Bindallı adı da verilen, ağır bir çeşit kadın kumaş (TTAS) Bir arşın eninde dokunduğu için gezi adı verilen bu kumaş, her renkten yapılırdı, ama özellikle açık renkli olanları makbuldü.

²⁷ hilâlî: (Ar.) El tezgâhlarında dokunan ve özellikle gömlek yapmakta kullanılan, çözücü ham ipek, atkısı pamuktan, buruşuk görünümlü bez (Kub.)

²⁸ hâre: (Far.) Üzerinde dalgalı çizgiler bulunan kumaş (TDK)

²⁹ zerbab: zerbaf : (Far.) Farsça "zer" altın ve "baften" dokumak kelimelerinin birleşimi ile altın tellerle dokunan kumaş anlamındadır (Kub.)

³⁰ ferace: (Ar.) Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, genellikle eteklere kadar uzayan üst giysisi (TDK)

en çok tercih edilen çuha (44), bogasi (24), keremsud (20), diba (14), hatâyî ve telli hatâyî (20), şal (8), sandal (5), sof (4), canfes (2), gezi (2) ve 14'ü kapsızdır. Örnekleri ise şunlardır:

kürk kabı (ksm 59/232), boğası kaplı kuzu kürk (bab150/22), bogâsiye kaplı su samuru kürk (bab 151/219), bogasi kaplı kedi kürkü (eyp 138/50), dîbâ kablı su samuru beden kürkü (bab 151/150), dîbâ kaplı kakum kürk (bab 172-250), canfese kaplı sansar paçası kürk (usk 403/45), çukaya kaplı kākum kürk (bab 150/131), köhne çukaya kaplı teyin kürk (bab 150/404), çukaya kaplı cild-kafa kürk (dpm 1/327), hatâyîye kablı kakum kürk (bab 151/301), hatâyî kaplı sincab kürk (eyp 138/12), hatâyî kablı sincab nâfesi kürk (eyp 138/175), telli hatâyîye kaplı sincab kürk (bab 92/372), telli hatâyî kaplı karsak kürk (eyp 182/906), keremsûda kaplı kedi kürk (dpm 1/347), keremsûda kaplı kākum kürk (dpm 1/458), keremsûda kaplı keçi kürkü (dpm 1/495), mâî zerbâb kākum kürk (ksm 59/90), keremsûda kaplı karsak kürk (dpm 1/321), keremsud sincab kürk (eyp 138/28), sandal kaplı sincab kürk (bab 92/557) (eyp 138/10), sandal kablı sincab nâfe kürk (usk 403/343), sevâyîye kaplı semmûr kürk (dpm 1/495), sırma cübbe kürk (ksm 59/275), köhne sof kaplı sincab kürk (eyp 163/7), sof kaplı kubûr yenli kākum kürk (eyp 175/250), sof kaplı samur paçası kürk (ksm 59/95), sof sincab kürk (ksm 59/110), şala kaplı kākum kürk (dpm 1/224), şâlî kaplı sincab kürk (eyp 163/132), sincab şâlî kaplı kürk (rsm 272/177), şâlî kubûr yenli sincab kürk (eyp 175/250), tamgahâneye kaplı bir cedîd sincab kürk (ist 33/17), tamgahâneye kaplı müsta'mel kakum kürk (ist 33/90), üstûfeye kaplı bir semmûr kürk (dpm 1/331), bir yeşil hilâlî kaplı sincab kürk (ksm 59/62) boylu kürk kebe (eyp 163/35), gezi kürk kabı (usk 531/689), hâre kürk kabı (eyp 175/123), bir sepet içinde mahfûz bir sincab kürk (bab 92/61), fıstıkî çuka ferâce paça samur kürk (ksm 59/117), yeşil çuka ferâce samur kürk (ksm 59/217)

Renk Çeşitliliği

Çuka, sof, şâlîye, zerbâb, leylâkî, hatâî, keremsûda vb. kumaş türlerine sarılan kürklerde kullanılan bu kumaşların renk çeşitliliği şöyledir. Beyaz, alaca, al, cevizi, fıstıkî, fişne, güvez, kahverengi, kırmızı, leylâkî, mavi, meneviş, mor, nefti, pembe, sarı, turuncu ve yeşildir. En çok tercih edilen renkler, kullanım sıklığına göre, yeşil (37), kırmızı (27), mavi (21) nefti (14), mor ve sarıdır.

beyaz çuka nimten kürk (eyp 163/130), beyaz keremsûda kaplı köhne kafa kürk (ksm 59/62), köhne alaca kürk (eyp 163/221), alaca kedi kürkü (eyp 175/304), al sof sincab kürk (ksm 59/117), al çuka cübbe karsak kürk (ksm 59/117), cevizî şâlîya kaplı sincab kürk (bab 197/236), fıstıkî çuka kablı kürk (eyp 138/171), fıstıkî çuka kontuş nâfe kürk (eyp 175/250), fıstıkî çukaya kaplı samur parçası kontuş kürk (eyp 175/250), fişne rengi çuka kaplı nâfe kürk (eyp 138/104), güvez çukaya kaplı samur erkân kürkü (eyp 175/250), güvez çukaya kaplı samur kontuş kürk (eyp 175/250), güvez şâlî hotoz sincab kürk (ksm 59/117), kahverengi çukaya kaplı sincab kürk (usk 396/250), kırmızı çukaya kaplı köhne samur kürk (bab 172/159), kırmızı çuka sincab cübbe kürk (eyp 175/232), kırmızı çukaya kaplı köhne samur kürk (rsm 272/567), kırmızı şâlîye kaplı karsak kürk (rsm 272/576), leylâkî çuka kontuş karsak kürk (ksm 59/117), fişne rengi çuka kaplı nâfe kürk (eyp 138/104), güvez çukaya kaplı samur erkân kürkü (eyp 175/250), güvez çukaya kaplı samur kontuş kürk (eyp 175/250), gögez şâlîye kaplı sincab kürk (rsm 272/270), mâî sandal kablı tavşan kürk (eyp 138/207), mavi çukaya kaplı bir tilki nâfesi kürk (bab 92/102), mavi çukaya kaplı bir göçen kürk (bab 92/148), meneviş şâlîye kaplı bol yenli cedîd sincab kürk (ist 25/350), meneviş çukaya kaplı nâfe kürk (ksm 59/415), mor hatâî kürk kabı (eyp 175/123), mor çuka kaplı nâfe kürk (eyp 175/246), mor çuka kontuş tilki kürk (eyp 175/250), neftî çukaya kaplı nâfe kürk (bab 92/554), neftî çuka köhne nâfe kontuş kürk (ksm 59/168), neftî çuka kaplı yalancı kākum kürk (eyp 175/15), pembe kaplı sincab kürk (dpm 1/182), sarı dîbâya kaplı bir samur kürk (bab 150/192), sarı çukaya kaplı sincab kürk (bab 172/159), sarı çuka kaplı küçen cübbe kürk (bab 172/430), sarı çukaya kaplı bir tilki paçası kürk (bab 197/261), turuncu çuka kaplı sincab kürk (bab 150/350), turuncu keremsûda kaplı müsta'mel biniş kākum kürk (ist 25/350), turuncu çuka kaplı teyin kürk (ksm 59/12), köhne yeşil keremsûd nimten samur kürk (eyp 175/250), yeşil şâlî kubûr yenli sincab kürk (eyp 175/250), yeşil şâlî kaplı sincab kürk (eyp 175/304)

Kürklerde ise şu üç örnek dışında renk belirtilmemiştir. Belirtilen renk ise siyahtır.

siyah kuzu kürk (bab 197/46), (eyp 138/114), bir tulum siyah kedi kürk (bab 197/520).

SONUÇ

Ortaya çıkış önceliği, soğuktan korunmak/örtünmek temel ihtiyacı olan giyim kuşam, ekonomik seviye, meslek, cinsiyet, aidiyet ve toplumsal statüyü yansıtan bir göstergedir. Toplumların giyim kuşamında, kültürel normlar, gelenekler, görenekler, dini temayüller, yaşam ve iklim şartları önemli bir rol oynamaktadır. Giyim kuşam, hem işlevsel hem de sembolik bir değere sahip olup, toplumsal statüyü ve aidiyeti yansıtır. Sarayda giyilen giysilerin ihtişamı Osmanlı Devletinin azametinin, gücünün, zevkinin, kudretinin ve zenginliğinin sembolüdür. Bu yönüyle Osmanlı'da kürk kullanımı hem işlevsel hem de sembolik bir değere sahiptir.

Kadı Sicilleri, 15. yüzyıldan itibaren İstanbul'daki 26 ayrı mahkemenin hukuki belgelerini kapsamaktadır. Bu zengin arşiv belgesinden tespit edilen 18. yüzyılda kürk ile ilgili veriler tespit edilmiş, daha sonra da tasniflenmiş ve örneklendirilmiştir.

Kadı sicillerinde, kürke konu olan davalar şöyle bir çeşitlilik arz eder. Kürk bedelinin ödenmemesi, borç karşılığı rehin verilmesi, boşanmalarda mehir bedeli, hibe edilmesi, kürk satışı, terekelerdeki kürk ile ilgili anlaşmazlıklar, çalıntı, gasp, hırsızlık, vasiyet, miras konularındadır.

18. yüzyıl İstanbul Kadı Sicillerinden tespit edilen örneklerden kürkler meslek/cinsiyet grupları, hayvan çeşitliliği, hayvanın hangi bölümünden yapıldığı, kürkün modeli, eski-yeni olması, kürk kapları ve bu kaplarda kullanılan renk çeşitliliği olmak üzere yedi başlık altında değerlendirilmiştir.

Meslek/cinsiyet bildirenler zenne, nisâ, çoban ve erkân kürkü şeklindedir. Hayvan çeşitliliğinde, en çok tercih edilen sincap (185), kâkum (80), samur (48), cılkava (40), karsak (37), kedi (33), en az ise ise, keçi, kebe, porsuk, kurt ve flemenk tavşanıdır.

Kürklerin hayvanın hangi bölümünden yapıldığını bildiren nâfe, boğaz, parça, kafa, sırt, paça, tırnak, üst gibi açıklayıcı sözcükler kullanılmıştır. Bunlardan en çok kullanılan nâfedir (112), en az kullanılan ise tırnaktır. Kürklerin modeli ile ilgili kullanılan sözcükler kontoş, biniş, nimten, cübbe, beden, ferace, tahta, tulum, yenli ve şeritlidir. Kullanım sıklığı açısından ise en çok kullanılan, biniş (39), cübbe (34), nimten (28), kontoş (20), en az kullanılan ise feracedir. Kürklerin kullanım durumları üç şekilde belirtilmiştir. Eski olanlar köhne, yeni olanlar cedîd ve kullanılmış durumda olanlar ise müstamel sözcükleri ile ifade edilirken en çok, köhne (249) ibaresine yer verilmiştir. Kürkler kumaşa sarılarak muhafaza edilmektedir. Bu kaplar kumaş olup çeşitlilik gösterir. Bunlar, kullanım sıklığına göre, çuha, bogasi, keremsud, diba, hatâyî, telli hatâyî, şal, sandal, sof, canfes, gezi, sevâyî, tamgahâne, sırma, şalî kubur, üstufe, hilali, hâre ve zerbâbdır. Bu kumaş çeşitlerinden en çok tercih edilen çuha (44), bogasi (24), keremsud (20), diba (14), en az tercih edilenler ise sof (4) ve canfes (2)'tir. Çeşitli kumaş türlerine sarılan kürklerde kullanılan kumaşların renk çeşitliliği ise şöyledir: beyaz, alaca, al, cevizi, fıstıki, fişne, güvez, kahverengi, kırmızı, leylâkî, mavi, meneviş, mor, nefti, pembe, sarı, turuncu ve yeşildir. En çok tercih edilen renkler, kullanım sıklığına göre, yeşil (37), kırmızı (27), mavi (21) nefti (14), en az tercih edilen renkler ise beyaz ve mavidir.

Günümüzün, iktisat, sosyal ve hukuk tarihçileri için zengin birer kaynak olan kadı sicilleri, aynı zamanda dilbilimciler için de geniş bir yelpazeye sahip olup, zengin bir kültürel malzemeyi içermektedir. Bu siciller, kürkün ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamda ne denli önemli bir yer tuttuğunu ve toplumun farklı kesimlerinde nasıl kullanıldığını detaylı bir şekilde belgelemektedir. Bu çalışma ile, kadı sicillerinde kürklerle ilgili davaların hangi konular üzerine yoğunlaştığı da tespit edilmiştir. Kürklerin çeşitli meslek ve cinsiyet grupları tarafından kullanımı, hayvan türlerine ve kürkün hayvanın hangi bölümünden yapıldığı gibi çeşitlilikleri, kürk modelleri, kürklerin kullanım durumu, muhafaza edildiği kumaş türleri ve bu kumaşların renk tercihleri gibi bilgiler, dönemin moda zevkleri ve toplumsal statü sembolleri hakkında bizlere değerli ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda, kadı sicilleri, sadece hukuk tarihi açısından değil, aynı zamanda iktisat, sosyal ve kültür tarihi ile dilbilim açısından da zengin bir kaynak teşkil etmektedir. Bu nedenle, kürk kullanımının incelenmesi, Osmanlı toplumunun dinamiklerini ve değerlerini daha iyi anlamamızı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Aksu Kılıç, L. (2018). 18. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Saraylı Kadın Olmak, Metrûkâtıyla Dört Saraylı Kadının Muhallefâtı, 18. Türk Tarih Kongresi, Cilt 3, Ankara, 783-836.

- Argıt, İpşirli, B. (2015). Osmanlı İstanbul'unda Giyim, Kuşam, *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Toplum*, Cilt IV. 241-243.
- Aydın, B.-Tak E. (2015). *İstanbul Kadı Sicilleri, Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay. 450-459.
- Ayhan, F. (2007). Türklerin Giyim Kuşamında Kürk, 38. ICANAS *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15 Eylül Ankara*, 189-202.
- Ayverdi, İ. (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları.
- Bayraktar Tellen, E.(2017). Osmanlı Gayrimüslim Çalışmaları Çerçevesinde İstanbul Kürkçüleri, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2017 Güz (27), 115-137.
- Bozkurt, F. (2013). Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 11, Sayı 22, 2013, 193-229.
- Çelik, A.(2019). Mevlâna'nın Mesnevî'sinde "Kürk", "Post" ve "Deri", *Kürk Kitabı*, Haz: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay. 241-253.
- Ertaş, F. C.- Şişman, B. (2013). XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı'da Tereke Uygulaması ve Muhasebesi, Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (4), 197-222.
- Ertürk, V. (2013). Orta Dereceli Bir Osmanlı Memurunun Mal Varlığı: Edirne Bostancıbaşı Hacı Veliyüddin B. Habib'in Terekesi, *HUMANITAS* Sayı 2, Güz, 87-103.
- Faroqhi, S. (2003). 18.Yüzyıl Bursa'sında Zengin Olmak: Debbâğ Hacı İbrahim'in Serveti, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Yapı Kredi Yayınları, 199-216.
- Görünür, L. -Ögel, S. (2006). Osmanlı Kaftanları İle Entarilerinin Farkları Ve Kullanılışları, *İTÜ Dergisi/B Sosyal Bilimler*, Aralık, Cilt 3, Sayı:1, 59-68.
- Gündüz, M. (2019). B-188 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre 18. Yüzyıl Başlarında Bursa Şehrinde Kadınların Giyim Kuşam Kültürü, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 37, 583-608.
- Karaca, F. (2002). "Kürk", *DİA*, XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 568-570.
- Kazancıoğlu, H. (2019). 17. Yüzyıl Mutasavvıflarından Kâdirî Muhyiddin'in Nasihatnâmesinde Osmanlı Devlet İşleyişi ve Sosyal Hayat, *İMAD*, Cilt 4, Sayı 1, 32-67.
- Kılıç, S.-Ceviz Öz N. (2018) Moda Olgusunun Toplumun Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısına Olumsuz Etkileri Ve Bazı Topluluklarda Uygulanan Kıyafet Kısıtlamaları, *4. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu*, 3-5 Mayıs 2018, 1275-1283.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları.
- Mandaloğlu, M. (2013). Eski Türklerde Sanayi, Ticaret ve Maliyenin. Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 129-150.
- Nutku, Ö. (1995). *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, Kabalcı Yayınevi.
- Ocakoğlu, N. (2018). Osmanlı Sarayı Kadın Giysileri Ve Günümüz Giysi Tasarımına Bir Uyarılama, *Ulakbilge*, Cilt 6, Sayı 30, 1537-1548.
- Oğuz, G. (2018). Giyinmek mi Gösteriş mi? 1720-1722 Yıllarında İstanbul'da Kürk Kullanımı, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, Mart, 114-141.
- Ögel, B. (1991), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Ve Sözlüğü II*, MEB Yayınları.

Sadık, M. B. (2015). 15.-18. Yüzyıllarda İstanbul ve Kafkasya İskeleleri Arasında Deniz Ticareti: Tâcirler, Gemiciler, Köylüler, Osmanlı İstanbulu, III. Uluslararası *Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, Bildiriler*, 25-26 Mayıs 2015, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yay. 53-90.

Şimşek, E. (2013). 18. yüzyılın Başında Trabzon'da Giyim-Kuşam, (1700–1725), *Mavi Atlas, GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Güz, S. 1, 51-66.

Tuğluk, M. E. (2018). Kâdirî Muhyiddîn Ve Manzum Nasîhat-Nâmesi, *SOBİDER*, Yıl 5, Sayı 25, Temmuz, 577-608.

Elektronik Kaynaklar

<https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/istanbul-kadi-sicilleri-66.pdf> (erişim tarihi 05.03.2024)

<https://istanbultarihi.ist/66-istanbul-kadi-sicilleri> (erişim tarihi 05.03.2024)

<http://www.kadisicilleri.org/> (erişim tarihi 05.03.2024)

<https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi 05.02.2024)

<https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi 13.01.2024)

Kısaltmalar

Belge Kısaltmaları

Ada: Adalar Mahkemesi

Ahi: Ahi Çelebi Mahkemesi

Bab: Bab Mahkemesi

Dpm: Davud Paşa Mahkemesi

Eyp: Eyüb Mahkemesi

Glt: Galata Mahkemesi

İst: İstanbul Mahkemesi

Ksm: Kısmet-i Askeriye Mahkemesi

Rsm: Rumeli Sadareti Mahkemesi

Usm: Üsküdar Mahkemesi

Diğer Kısaltmalar

TDK: Türk Dil Kurumu Sözlüğü

Kub: Kubbealtı Lugatı

MBTS: Misalli Büyük Türkçe Sözlük

TTAS: Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü